

## DE NOODDAGEN VAN LILLO EN ZANDVLIET IN VROEGER TIJDEN.

Aan de kronijken van Lillo en Zandvliet voegde Februari 1953 een datum bij, die, naar oud gebruik, moet worden aangestipt met een zwart kruisje of een onraadspellende wijsvinger.

In de geschiedenis van beide dorpen staan er helaas meer zulke zwarte kruisjes.

En op de andere Schelde-oever, tegenover onze twee dorpen, ligt Saaftingen, vergaan in 1570, een onbegraven lijk.

Elders heeft een vuurberg steden verslonden, hier was het de zee die af en toe het leven smoren kwam.

Alleen de geschiedenis *van de XIX<sup>de</sup> eeuw* werd tot hiertoe *voor Lillo* geschreven (Snacken, 1930). Voor *Zandvliet* bestaat het verdienstelijk overzicht — voor de scholen bewerkt — van J. Van der Goten en G. Van Royen (1938). Maar omtrent deze calamiteiten-geschiedenis is er nog veel op te zoeken.

Voor de XIII<sup>de</sup>, XIV<sup>de</sup> en XV<sup>de</sup> eeuwen werden tal van documenten ontdekt en opgetekend door P. J. Goetschalckx. Hij vond ze namelijk in de twee archieffondsen van de St-Michielsabdij (in het Nieuw Cartularium, deel VII en VIII) en in het O. L. Vrouwkerkarchief (Capsa IX Dominorum). In jaargang XX van de *Bijdragen tot de Geschiedenis* onder titel « De Antwerpse Polder in de Middeleeuwen » (1119-1375), hebben we de chronologische lijst medegedeeld van de alsdan reeds gereproduceerde stukken van vóór 1341, en we hebben daar nog een 40 nummers, tot dan toe ongepubliceerde stukken, aan toegevoegd. Uit de nalatenschap Goetschalckx beschikken we bovendien over een menigte nota's, door hem opgetekend voor de voornoemde dorpen uit de XIV<sup>de</sup> en de XV<sup>de</sup> eeuw. Verscheiden zeer interessante stukken liet hij verschijnen waar men ze niet zou gaan zoeken, namelijk als nota's aan de voet van de bladzijden van zijn monographie over *Kerkelijk Berendrecht*. Met behulp van deze gegevens is het ons thans mogelijk over dijkwerken en nooddagen in de gezegde gemeenten heel wat mee te delen...

Bemerkt vooraf dat de dijkagiewerken veel meer sporen nalaten in het archief dan de watersnoden.

En hier wijzen we er ook op dat Lillo het moederdorp is waar Stabroek, in de XIII<sup>de</sup> eeuw, uit gespleten werd; en Berendrecht is

onder Zandvliet geweest. Deze vier dorpen *worden vaak samen vermeld in de documenten*. Hun lijdensgeschiedenis mag niet gesplitst worden.

\* \* \*

Men heeft gemeend dat er dijkbreuk en overstroming zouden geweest zijn in 1239. Men wou zich beroepen op de acte van Mei 1239 uit St-Michielsarchief. Maar deze acte spreekt van de zorgen die de abt van St-Michiels samen met de heer van Breda *heeft te besteden aan het diclant (dijkland)*. Voor de bedijkingsgeschiedenis heeft het stuk veel belang. Maar van overstroming is er geen spraak.

De eerste dijkbreuk waarvan we vernemen, is gebeurd in Januari 1272 of in December daar te voren. Een acte van 23 Januari 1272 spreekt van « het stormende tempeest dat de zeewaters opzweepte en vele dijken brak in de parochie van Zandvliet, *in de streek die Noortlant heet*, en de dijken wegsleepte in de diepte ».

De verslonden dijken geraakten niet hersteld.

Veel rampspoediger was dan de winter van 1283-1284. Zandvliet en Berendrecht zijn het zwaarst getroffen. En na de ramp dreigt er nog voortdurend gevaar, zoals we vernemen uit de acte van 18 Maart 1284 bij dewelke de abt van St-Michiels, het Kapittel van Antwerpen en de pastoors van Zandvliet en Berendrecht — als bezitters van de tienden — een contract aangaan met Vlaanderse dijkbouwers.

Maar dat herstelwerk is waarschijnlijk mislukt. We zullen in 1329 vernemen dat er te Berendrecht van een driehonderd woonhuizen nog amper 5 overblijven « welke huizen evenals zelfs de kerk en het kerkhof, nog altijd in gevaar zijn van te versmoren ».

Dit wordt bevestigd in de acten, voor een nieuwe dijkbouw, van November 1340. Daarin luidt het o.m. :

« aangezien dat door de grote zeevloed de dijken die omgingen de parochiën van Zandvliet Lillo, Berendrecht en Stabroek, *nu 57 jaren geleden*, al gebroken zijn en te niet gegaan, alzo dat de eenmaals zo bloeiende parochie van Lillo zelfs geen priester meer heeft, en dat het merendeels lands van die van Zandvliet, Berendrecht en Stabroek onder de zeevloed ligt, en altemaal onvruchtbaar en « onwandelbaar » gemaakt is... aangezien ook deze landen, *tot deze tijd toe, niet mochten worden bevangen in dijken*, overmits de grote arbeid, de vrees en de onkosten die daartoe stonden, tot nu eindelijk onze alleredelste prins en allerliefste heer de hertog van Brabant besloten heeft deze gronden « om te gaan » met allerlangste en allersterkste dijken... ».

Aan dit groot hertogelijk bedijkingswerk werden nog dijken toegevoegd door de abdij van St-Michiels en door de Vlaanderse dijkbouwers, de heren van Gruuthuize en van Ghistel.

En in 1373 bouwde men de Zandvlietse *haven*.

Maar in deze jaren wordt de ligging van Lillo en van Zandvliet van jaar tot jaar gevaarlijker. Er treedt een verandering in, die niemand hadde kunnen voorzien. Tot dan toe ging de tij op en neer door de Schelde van Bergen-op-Zoom naar het tolhuis van Borchvliet, naar dat van « Hairnesse », dat misschien wel Lillo fort is. Daar tegenover, naar het Westen, lag de kreek van de Honte, met haar hoge drempel tussen Saaffingen en Hontemuiden. Aan de zeekust was de Honte afgesloten door de ondiepten en de eilanden van Wulpen, van Schoonevelt, van de Paardemarkt en andere. De dijken op de Vlaanderse, zowel als op de Brabantse oever waren berekend naar de getijden van de Oosterschelde, de echte Schelde. En men leefde stil voort te Zuid-Beveland, en te Saaffingen, en te Zandvliet en Lillo. Maar nu schuurt de zee de zanden weg tussen Vlissingen en Breskens, en de instromende vloed woelt in de Honte, en in 1377 wordt Saaffingen wreed geteisterd door de zeevloed, die over de dijken springt en ze doorknipt. De hertog van Brabant, of zijn rentmeester, moet ieder jaar de Brabantse zeedijken verhogen. De onkosten staan opgetekend in de — ons bewaarde — rekeningen van de domeinen.

In de eerste helft van de XV<sup>de</sup> eeuw zien we de constructie van beveiligingsdijken gekoppeld aan inpoldering. Jan van Halen, heer van Lillo, « herdijkt » in 1416 *het « Nieuwland » tussen Lillo en Zandvliet*. De hertogelijke rentmeester Quintyn Clarensone gunt namens de hertog aan Jan Magermans, Wouter Dierickx en Laureis Mussche *het buitendijkse land en schoor te Zandvliet*, dat zij indijken zullen. Het werk van Jan van Halen schijnt wel een tiental jaren te hebben bestreken. We stellen ons voor de talrijke documenten die we des-aangaande kennen en die nog niet werden gedrukt, eerstdaags mede te delen in het tijdschrift « Bijdragen tot de Geschiedenis ». Tot een voorsmaakje citeren we hier het reglement van 4 October 1424, dat voorzien werd om ten eeuwigen dage de overstromingen onmogelijk te maken :

«... daar de goede lieden die gegoed zijn in het Nieuwland van Berendrecht, Lillo en Zandvliet, vrezende grote verderflijke schade toe te komen van de vloed en opkoming van wateren, zoals te anderen tijde wel is geschied (dit gevaar wilden keren), hebben zij, *om van nu voortaan eeuwigdurende remedie daar tegen te stellen*, een ordinantie, statuut en beschuttenis geraamd en gesloten in der manieren als volgt :

In den eersten...

Maar het stuk is te lang om het hier weer te geven. Wij publiceerden het in de *Bijdragen* (1).

---

(1) Zie *Bijdragen tot de Geschiedenis*, jg. 1953, blz. 65-103.

